

Fakamatalaga ki te tauale tapulipuli (dementia) ma nā fehoahoaniga

Tokelau

Mālō ni

Ko te pepa fakamatalaga tēnei e ō hō he tino e popole ki te tauale tapulipuli pe fia iloa lahi foki ni iētahi fakamatalaga āgai ki te tauale tēnei ko te dementia. Ko nā fehoahoaniga e maua vave lele kafai koe e telefoni ki ei. Fano ki te kupega tenei www.alzheimers.org.nz pe telefoni ki te 0800 004 001 mō ni iētahi fakamatalaga pe ni fehoahoaniga.

He ā te dementia pe ko te tapulipuli?

Ko te dementia ko he kupu e fakaaogā ke fakamatala ai nā āuga (e fakalogogia i te tino pe ko ni fakafitāuli tau te māfaufau) e māfua ona ko ni hūiga i te gālue a ō tātou māfaufau. Ko te tauale Alzheimers ko te tauale takalahi ia o te dementia.

Hō he tino e mafai ke maua i te dementia. E olo ia tagata e mātutua, ko te āgai foki ia ki luga o te tulaga e ōno maua ai he tino i te tauale dementia.

Ko nā āuga takalahi ko nā hūiga ki te manatua o nā mea, māfaufau, faifaiga, nā uiga, ma nā fakalogoaga. Ko nā āuga iēnei e fano lava e kino fua ki te lahi foki o nā huiga ki te māfaufau.

E kehekehe lava te tauale dementia ō tagata tautokatahi – ō lātou fakalogoaga, ma te vave e tutupu ai ni hūiga.

Āuga e kitea muamua

E ōno faigatā ke kitea nā āuga ma nā tūlaga o te dementia iēia e mahani kitea muamua. E lahi lele iētahi tauale e māfua ai nā āuga e tutuha ma nā āuga o te dementia. Kō iētahi tauale iēnei e mafai ke fōfō. Ko te māfuāga ia e tatau ai koe ke fano ki te fōmai pe ko te falemai kāfai koe e popole.

Kāfai e vave kē iloa pe maua koe i te tauale dementia, ko te vave foki ia ke maua hō fehoahoani. E maua e koe ni fehoahoaniga, fakamatalaga, vailākau, ma he taimi ke fai ai he peleni.

Na taimi e tapulipuli ai ma na taimi kua matuā hē ke manatua ai he mea

E tāua lele to malamalama pe ko he ā te dementia ma ko he ā foki te hē ko he dementia. Ko ki tātou e olo e mātutua, ma ka kamata foki oi tapulipuli i na mea. E hē vēake ai ko koe ka maua i te dementia.

Ko ni fakatakitakiga o ni fakailo ke mātau o te dementia e aofia ai:

- Kua tapulipuli, kua iei ai ni fakafitāuli i te olaga i nā aho takitahi
- E i ei nā fakafitāuli kafai e fakataunuku nā gāluega māhani vēia ko te tunuga o he meakai pe ko te totogiga o ni pili
- Fakafitāuli i te gagana
- Fakahētonu pe kua fano ki lalo te tulaga o te mafai ke fai ni filifiliga lelei
- Ni hūiga i nā fakalogoaga ma nā uiga vēia kua itaita gōfie i ni tulaga fōu

Itūkaigā tauale dementia

Nā itūkaigā tauale takalahi o te dementia:

- **Tauale Alzheimers**

Ko te itūkaigā taule takalahi tēnei o te dementia E tuha e lua vae tolu o tagata e maua i te tauale Alzheimers. Ko nā huiga e kitea i te māfaufau e i loto ai te taigole ma te lahi o nā polotini hē lelei.

- **Vascular dementia**

Ko te itūkaigā taule takalahi tona lua tēnei o te dementia. E māfua te mea tēnei ona ko te hē lelei o te hapalai o te toto ki te māfaufau. Ko nā āuga e mafai ke teki lava oho kāfai e oho he stroke pe hau mālie fua ki te tulaga hē lelei e fakahētonu ai te tauale i loto o te alā toto.

Hokotaga o te toto faka-kāiga ki te dementia

E iei nā itukaigā dementia e iei nā hokotaga faka-kāiga. Ko te tahi vaetolu o tagata e maua i te Alzheimers e iei pe na iei ō lātou kāiga pili (mātua, tuagane, pe ko he tuafafine) e maua i te dementia. Ko te dementia e hē maua mai kui i nā hokotaga faka-kāiga, ma ko te tokalahiga o tagata e hē iei ni tino o te lātou kāiga e maua i te dementia.

Mō ni fakapopolega ki ni hokotaga faka-kāiga ki te dementia, talanoa ki tau fōmai. E lahi nā tauale e mafai ke fōfō, e māfua ai te tapulipuli i ni mea, hē hāfia te mafaufau, ma tapulipuli.

Fakamatalaga ma nā fehoahoaniga

Kāfai koe e popole ko koe, pe ko he tino e kē iloa, hove e maua i te dementia, talanoa ki tau fōmai pe ko te falemai e fano koe ki ei.

Kāfai e fakailoa atu ko koe kua maua i te dementia, e iei nā fehoahoaniga e āvanoa. E lahi lele nā fakamatalaga ma nā fehoahoaniga a te fakalāpotopotoga a te Alzheimers NZ ki te dementia. Ko nā lihohi iēnei e tali ai te lahiga o au fehili.

Ko te tuhi **About Dementia: A guide for people diagnosed with dementia** e iei nā fakamatalaga i loto āgai ki te:

- Ko he ā te dementia
- Nā tulaga e kitea muamua ma nā uiga
- Ola mālōlō o te māfaufau ma te fakamaualaloga o na fakapokepokega
- Ko ni ā nā fehoahoaniga e āvanoa
- Peleniga ki te lumanaki

Translation

Te Pūtahi Whakawhiti Reo | The Translation Service
Te Tari Taiwhenua | Department of Internal Affairs

Translation Review

Centre for Pacific Languages

Ko te pepa fakamatalaga tēnei e kavatu ai he fakapukupukuga oioti kae e hē huia ai ni fautuaga mautinoa tau ola mālōlō. Ko hō he tino e maua i te dementia pe kua tapulipuli (e aofia ai nā kāiga/kaukāiga ma iētahi tino e fakatinoa nā fehoahoaniga) e tatau ke hakili fautuaga mautinoa tau te ola mālōlō ki te tūlaga e iei ki lātou tautokatahi. Ko te fakalāpotopotoga a te Alzheimers New Zealand e hē lavelavea i luga o te tūlāfono i ni fakamatalaga kua pahala pe mihi i loto o te pepa fakamatalaga tēnei, ona ai ko he pahala pe ko hē tahi māfauāga. Ko nā fakamatalaga i te pepa tēnei na tuku fakatahi i te tauhaga 2023.

Kikila ifo ki te kupega tenei www.alzheimers.org.nz pe telefoni te **0800 004 001** mō ni iētahi fakamatalaga mā ni fehoahoaniga.